

Річард Темплар

Правила, які варто порушити

Вступ

Коли ви молоді, з усіх боків чуєте загальновідомі твердження: «Не потурайте своїм бажанням», «Найцінніше в житті не купиш за гроші», «Фамільярність породжує презирство», «Терпеливість — найліпша чеснота» та інші, більш особисті — від родини та вчителів. Одні догми наполегливо завчаються вдома та в школі, інші вам підкидає життя. З віком ви чуєте щораз більше подібних висловів, настанов, думок і сприймаєте майже все за істину — вони ніколи не викликають у вас жодних сумнівів. Отже, коли настає час починати доросле життя — свідомо чи ні, — ви вже володієте чималим багажем так званих правил на всі випадки. Ви розумієте це, раптом помічаючи, що проголошуєте одну з цих сентенцій у розмові з підлітком чи приятелем, який потрапив у скрутне становище; тоді запитуєте себе: «Звідки я це, у біса, взяв?»

Проблема в тому, що всі ці повчання, які ми отримуємо у вигляді «порад» із добрими намірами, часто є помилковими. Більшість із них стає у пригоді за певних обставин, однак порадники

забуває вас застерегти, що часом ці правила треба ігнорувати, а інколи навіть чинити навпаки.

Річ у тім, що ви повинні навчитися ставити запитання, критично мислити, а не дотримуватися бездумно приписів, які встановлюють для вас інші люди. Інакше ви безпідставно зробите себе нещасною людиною. Навчіться довіряти власним судженням (цієї мудрості можна дотримуватися завжди).

Я не кажу, що все, чому вас навчають, є неправильним — чи то загальновідома «мудрість», чи чеснота, яку прищеплюють батьки. Я, наприклад, цілком згодний із прислів'ям «Не розібравши броду, не лізь прожогом у воду» та вважаю його завжди доречним. Однак до цього висновку я дійшов після довгих розмірковувань. Інколи, проте, на мій погляд, коней на переправі добре й поміняти. Я також не вважаю, що напад — найкращий захист, хоча іноді лише цей метод і спрацьовує. Гроші однозначно не є коренем усякого зла. Не можна перекладати провину на ці жалюгідні бездушні монетки та папірці.

Усі ці вдавані правила — не обов'язково відомі прислів'я та приказки. Деякі з них, як-от переконання, надто поширені серед людей. Є десятки варіантів кожного такого висловлювання, та суть їх від цього не змінюється — у них

прихована та сама ідея, що може серйозно нашкодити.

З часу написання *The Rules of Life*¹ та інших збірок із правилами (що окреслюють досвід людей, здатних утішатися простим і повноцінним життям) я зрозумів, що люди в захваті від правил. Саме в цьому частково полягає проблема. Більшості з нас настільки подобаються правила, що ми не замислюємося над ними. Отримані мною численні електронні листи свідчать: багато хто з моїх читачів виявив, що насправді живе за певними правилами — я назвав би їх «псевдоправилами», — вони десь почули ці «істини» і дотримуються їх у своєму житті. Тому я й вирішив написати цю книгу. Я хочу висвітлити ті марні принципи та рекомендації, яких ми часто дотримуємося; хочу прискіпливо їх проаналізувати і зрозуміти, чи варто їх приймати на віру.

Мисліть критично — ось моя основна думка. Піддавайте сумніву все, чому вас навчають, і не погоджуйтеся жити за чужими правилами², доки не обміркуєте та не приймете їх. Байдуже, скільки вам

¹ «Правила життя» (англ.). (Прим. перекл.)

² Так-так, навіть за моїми. (Тут і далі прим. авт., якщо не зазначено інше.)

років — 18 чи 80, — проаналізуйте суворі настанови, які вам наказували виконувати з дитинства, та вирішіть для себе, чи варто їх дотримуватися. Постійно зупиняйтесь і запитуйте себе: «Чому я дослуховуюся до цього?» та «Чи є в цьому сенс?»

Я не вмикаю зелене світло на нехтування будь-якими правилами та цінностями, що вам не до вподоби. (Я б і не робив цього, адже я не можу щось дозволяти вам чи забороняти.) У такий спосіб не станеш успішним і щасливим. Будьте чесними із собою, і ви помітите, що інколи дуже неохоче, та все ж таки погоджуєтесь з певними принципами, дарма що ви їх не поділяєте. Тільки не прив'язуйтеся бездумно до тих цінностей, які сповідують інші. Ставши дорослими, ви матимете можливість напрацювати свій власний кодекс поведінки.

Отже, перед вами правила, які я закликаю вас порушувати, принаймні час від часу. Вони навдивовижу поширені в усіх прошарках суспільства. Наприкінці кожної статті (як компенсацію) пропоную вам надійнішу «заміну» чи справжню, слухну настанову. Сподіваюся, мої поради стануть вам у пригоді. Чекаю на ваші враження на моїй сторінці у *Facebook* за адресою www.facebook.com/richardtemplar . Я не можу обіцяти, що завжди знайду час відповісти вам, але

зобов'язуюся, що уважно читатиму всі ваші повідомлення та буду радий дізнатися про всі правила, які вам удалося успішно порушити.

Річард Темплар

Подяки автора

Висловлюю подяку багатьом людям, які допомогли мені в написанні цієї книжки, особливо таким читачам:

Олабісі Адебуль

Ніккі Беттс

Недові Крейзу

Гледонові Холлу

Вірджинії Джоузі

Дебрі Пеннінгтон-Бік

Нікові Сондерсу

Подяки видавця

Ми вдячні за дозвіл на відтворення нижченаведеного матеріалу, захищеного авторським правом:

Вірш, процитований на с. 93, — *The Middle* зі збірки *Candy is Dandy: The best of Ogden Nash*, виданої *Andre Deutsch Limited (Smith, L. and Eberstadt, I. (editors) 1994)*. Передрук із дозволу *Carlton Books Ltd and Copyright © 1949 by Ogden*

Nash, оновлене видання. Передрук із дозволу *Curtis Brown, Ltd.*

У деяких випадках нам не вдалося встановити власників авторського права на використані нами матеріали, тому ми були б вдячні за будь-яку інформацію, що дасть змогу нам це зробити.

Правила, які варто порушити

«Успіх — це гарна робота, за яку добре платять»

Люди завжди з готовністю дають поради, без яких, на їхню думку, неможливо досягнути успіху. Б'юсь об заклад, що ви вже чули щось на кшталт «Ти нічого не досягнеш у житті, якщо не виявиш рішучість і не працюватимеш старанно / не вступиш до університету / не складеш іспити / не отримаєш добре оплачувану роботу / не здобудеш «пристойну» професію. Ви розумієте, про що я.

Але зачекайте. Чим визначається успіх? Невже до нього веде лише одна, вузька стежка?

Батьки, вчителі, доброзичливі приятелі, які вам усе це говорять, мабуть, гадають, що все, чого ви прагнете в житті, — це гарний будинок, купа грошей і робота, яка викликає повагу.

Зачекаймо трохи з висновком, мають вони рацію чи ні, та припустімо, що так воно і є. Чи

справді високі результати на іспитах, вступ до університету, отримане місце в престижній фірмі з подальшим просуванням кар'єрними сходинками — єдиний шлях для досягнення згаданих матеріальних цілей? Звісно ні. Це один зі шляхів, але не єдиний. Є безліч прикладів, коли люди без вищої освіти заробляли цілі статки.

Та хто сказав, що для вас гроші та поважна професія і є складниками успіху? Можливо, вони є загальноприйнятим мірилом успішного життя, проте це необов'язково справедливо у вашому разі.

Єдиний спосіб установити, у чому полягає успіх, — зрозуміти, від чого ви отримуватимете в житті задоволення. Для когось — це показний автомобіль чи висока посада. Якщо ви з їхнього числа — чудово, тоді це ваша мета.

Якщо ж вас це не приваблює, тоді ви належите до людей, які прагнуть у житті чогось іншого. Успіхом для вас може бути велика багатодітна родина чи робота, яка залишає достатньо часу для власних захоплень, тішить можливістю допомагати людям або ж повністю підкоряє і поглинає вас, навіть коли платять копійки та немає жодних перспектив зробити кар'єру.

Я знаю одного чоловіка, який із задоволенням відчув, що досяг бажаного, тільки тоді, коли один-однісінький, лише зі своєю собакою, оселився

на незайманих валлійських пагорбах. А для однієї жінки справжнім досягненням стала можливість придбати квартиру в Лондоні та поринути в життя великого міста, дарма що працювала вона на рядовій посаді, а про підвищення годі було й мріяти. Інші мої знайомі вважають себе успішними, позаяк вони спромоглися виїхати з мегаполіса до тихої провінції, хоча там і робота не така престижна, і будинок менший. Є в мене також приятелі, ладні з радістю робити що завгодно, лише б працювати на свіжому повітрі. А мій син почувається щасливим, живучи на яхті, яку він реставрував багато років; йому байдуже, яким чином заробляти гроші на її утримання. Він урятував судно і перетворив його на власну домівку — у його розумінні саме це і є успіх.

Навіть люди, що прагнуть успіху в традиційному сенсі, уявляють його кожен по-своєму. Комуś потрібні гроші, аби хизуватися своїм багатством, комуś — для почуття безпеки. Хтось домагається високої посади заради статусу, а хтось сприймає її як виклик власним можливостям. Ми всі різні. Майже для кожного з нас досягнення успіху передбачає важку працю та цілеспрямованість, але ніхто не може визначати за вас, чого саме прагнути.

Тож не дозволяйте іншим указувати, що саме ви маєте робити на шляху до успіху, адже вони й

гадки не мають, куди ви прямуєте. Ви ж зі свого боку повинні визначити для себе свою мету — інакше вам не вдасться її досягти.

ПРАВИЛО 1

Успіх — це лише те, чого ви самі прагнете

«Деякі люди народжуються щасливими»

Легко поступитися бажанню уявити себе на чужому місці та мати те, що має хтось інший, — зажадати таких самих здібностей, талантів, друзів, грошей, способу життя. Так відбувається, бо ви бачите лише речі, які на поверхні, — що люди дозволяють вам бачити. А можливо, ви помічаєте тільки те, що викликає у вас заздрість.

Коли я навчався в школі, у нашому класі був хлопець, який отримував відмінні оцінки з кожного предмета. Для цього йому не доводилося докладати майже ніяких зусиль — настільки він був розумним. Ви б знали, як мені хотілося бути на нього схожим! Минуло декілька років, перш ніж я зрозумів, що той успіх давався моєму однокласникові набагато важче, ніж я міг собі уявити. Він був тямовитим, але не генієм. А наполегливо працював він насамперед через батьків — вони були прихильниками суворої дисципліни та не дозволяли хлопцеві дивитися телевизор або йти гуляти, доки він не виконував усієї роботи, що від

нього вимагали. Згодом, озираючись у минуле, я радів, що ніхто тоді не почув мене та не дарував мені його життя за помахом чарівної палички. Я б цього не витримав.

Узагалі-то, якщо поміркувати, розумієш, що тоді серед школярів були діти, яким доводилося багато чого переживати, а ми про те й гадки не мали. Алкоголізм у родині, втрата близьких, розлучення, насилля... Та й зараз, у дорослому віці, я, ймовірно, не знаю й половини того, що відбувається в житті людей, які мене оточують.

Отже, я більше не заздрю людям, позаяк абсолютно не впевнений, чи справді мені хочеться повторювати їхню долю. Власне життя мені принаймні знайоме. Я звик до нього та можу його певним чином контролювати, а це чималого вартує. І навіть якщо хтось здається вам неудавано щасливим і багатим зараз, де гарантія того, що так триватиме вічно? Усе може зруйнуватися за декілька років, і ви тоді зітхатимете з полегшенням, радіючи, що залишилися самі собою.

До того ж чи думали ви коли-небудь про людей, які заздять вам? Б'юсь об заклад, такі є. Можливо, вони заздять вам «узагалі» або чому-небудь конкретно — вашій упевненості, вашому вмінню грати у футбол, вашим друзям, тому, що вас запрошують на вечірки, вашому університетському диплому. Ми схильні досить

легковажно сприймати все, що маємо, як належне та звертати увагу на те, чого нам бракує. Мабуть, нам було б корисно частіше дивитися на себе очима інших. У кожному з нас позитивне поєднується з негативним, і ваш особистий набір плюсів і мінусів нічим не кращий і не гірший за чийсь інший.

Хочу зауважити ще таке. Зосереджуючись на оточенні, ви так і не наближаєтеся до розв'язання проблем, що заважають вашому власному життю. Замість бажати того, що мають вони, чому б не виділити трохи часу та не поміркувати, як реалізувати власні прагнення? Трохи менше нарікань на власну долю й трохи більше завзятості — і вам не доведеться нікому заздрити.

ПРАВИЛО 2

Нікому не заздріть

«Вам необхідна якісна освіта»

Пітнієте над курсовою роботою? Докладаєте всіх зусиль, аби отримувати якнайкращі оцінки? Учителі, батьки, друзі невтомно повторюють, що від цього залежить ваше майбутнє? Дозвольте відкрити вам секрет — результати іспитів насправді не такі важливі, як усі вам говорять.

Це найкоротший шлях. І все. Висока екзаменаційна оцінка — найпростіший спосіб подання необхідної інформації під час вступу до

університету чи на роботу. Проте велика кількість людей живе щасливим і успішним життям після того, як фактично провалила іспити. Усім відомо, що Ейнштейн не спромігся скласти вступний екзамен до університету, довівши таким чином, що результат іспиту — лише один із численних критеріїв оцінювання ваших можливостей.

Не зрозумійте мене неправильно — я не закликаю вас ігнорувати показники навчання. Для більшості людей життя складається набагато простіше, якщо вони мають якомога ліпші оцінки. У цьому є додатковий плюс — за такої умови, коли ви підліток, суттєво покращуються ваші стосунки з батьками. Та якщо ваша успішність не на високому рівні, не варто через це почуватися невдахою. Ви можете скласти іспит із другої спроби, повернутися до коледжу за п'ять чи двадцять п'ять років, почати свій шлях догори від найнижчих посад, обрати кар'єру, що не потребує вищої освіти... Отже, коли ви маєте покликання та не цураєтеся важкої праці, то можете досягти фактично будь-якої мети — з високими балами чи без них.

Скажу вам ось що: з того часу, як минуло два роки по закінченні школи, та до цих пір ніхто з роботодавців жодного разу не запитав мене про оцінки. Згоден, так буває не в кожній роботі, але залишається ще безліч професій, де досвід і природні здібності важать значно більше за

іспити. Коли вам 18, роботодавцям тільки на них і доводиться покладатися. Коли вам виповнюється 28, їх передусім цікавлять ваші досягнення за останні десять років, а не ваші шкільні успіхи.

Зверну вашу увагу ще на одну річ. Пам'ятаю, як важко мені було вирішити, що вивчати — хімію чи фізику, яку іноземну мову обрати, чи мені справді потрібна історія. Та якщо ви не збираєтеся присвятити себе дуже специфічній галузі — на кшталт медицини, — кажу вам напевне: неважливо, яким предметам ви віддасте перевагу. Виберіть ті, які вам до душі.

Уявляєте, випусковий редактор цієї книги має науковий ступінь із фізики! Яка, у біса, користь від такого диплома, коли робиш кар'єру у видавничій справі? Переконаний, що з неї вийшло сім потів, перш ніж у 18 років вона обрала майбутню спеціалізацію. Я знаю комедіографа, який вивчав давньогрецьку мову. Мій свояк довго мучився, вибираючи між філософією та інформатикою, — він тоді ще не підозрював, що працюватиме в природоохоронній сфері, для якої йому потрібен був би диплом з екології. Тож п'ять років по тому він повернувся до університету, щоб здобути необхідну освіту.

Зрозуміли? Просто всі навколо бажають вам найліпшого, що видається їм необхідним; їм спокійніше, коли ви маєте високі оцінки. Проте річ

у тому, що оцінки вам можуть зовсім не знадобитись; а коли вам знадобиться те, чого ви не маєте, ви можете здобути це пізніше. Те, що зараз вам здається критично важливим, за декілька років може виявитися зайвою метушнею.

ПРАВИЛО 3

Іспити — не найважливіше в житті

«Ваші батьки завжди мають рацію»

Те, про що тут ітиметься, слід адресувати молоді, проте в мене підступне відчуття, що це не завадить багатьом із нас тривалий час по тому, як ми полишимо батьківську домівку.

У дитинстві ми вважаємо (хіба що існують вагомі причини дотримуватися протилежного погляду), що наші батьки досконалі. Нам можуть не подобатися правила чи обмеження, які вони встановлюють, та ми гадаємо, що вони, напевне, мають рацію. Наближаючись до підліткового віку, ми починаємо помічати, що батьки декого з друзів суттєво відрізняються від наших власних. Та все ж таки переважає впевненість, що правильно вчиняють саме наші.

Поміркуйте. Ваші батьки набувають батьківських навичок із тієї пори, як ви себе пам'ятаєте. Вони мають у своєму розпорядженні ціле життя (ваше), щоб спланувати, удосконалити

та скорегувати результати своєї роботи. Тож, мабуть, на цю мить вони майже досягли ідеалу. А чому ні?

Повірте мені, таткові шістьох дітей, — досконаlih батьків не існує. Окрім батьківства, яке саме по собі є надважкою роботою, на нас лежить іще чималий тягар — від методів виховання, що застосовували до нас наші власні мама і тато, до наших цінностей, сподівань, переживань, страхів... усе, що ми колись робили або чого боялися, про що думали, впливає на наше ставлення до своїх дітей.

До того ж кожна дитина унікальна. Навіть якщо ваші тато й мама почувалися впевнено, виховуючи вашого брата чи сестру, це не означає, що вони знають, як упоратися з вами. Одні діти не визнають ніяких заборон, інші постійно змушують батьків хвилюватися; дехто надто сумлінно працює, а комусь насамперед потрібне широке коло друзів; є діти, які готові ризикувати не вагаючись, а є й такі, які швидко поступаються перед труднощами. Хтось схожий на вас, а хтось відрізняється настільки, що ви ніяк не можете збагнути мотивів його поведінки. Пам'ятаю, коли моя найстарша дитина вимагала від мене вирішення певної проблеми, аргументуючи свої очікування тим, що я вже 14 років (на той час) як батько, а отже, повинен знати, як учинити правильно. Я тоді зауважив, що вперше є батьком 14-річного підлітка, тому не маю

достатнього досвіду, з якого можна було б скористатися.

Розумієте, до чого я? Суть у тому, що батьки доходять до всього самостійно в процесі свого батьківства. Правда, декому вдається швидко орієнтуватися, та все одно їм доводиться рухатися ледь не напимацьки. Я знаю — сам так робив багато років³.

Усе це означає, що слід прислуховуватися до батьків, однак не варто боятися ухвалювати власні рішення, щойно ви стаєте достатньо дорослими — чи то в 15, чи в 50 років, це вже вам вирішувати. Ваші батьки роблять усе від них залежне, та, переступивши поріг дорослого життя, ви більше не мусите дотримуватися їхніх порад. Чемно вислухайте, звісно, проте пам'ятайте, що ви самі тепер за все відповідаєте. Батьки часто матимуть рацію, та не завжди.

ПРАВИЛО 4

Не сподівайтесь, що ваші батьки досконалі

«Батьки відповідають за ваше майбутнє»

³ Зрозуміло, я сподіваюся, ви *ніколи* не розповісте про це моїм дітям. Я ділюся тут із вам своїми таємницями...

З'ясувавши, що ваші батьки не є досконалими — і досконалими бути не можуть, — можна зробити логічний висновок, що насправді ви не маєте права звинувачувати їх, раптом вони щось зроблять не так. Вони докладають усіх зусиль.

Припустімо, вам повідомили, що ви повинні, приміром, очолити національну залізницю⁴. Але ви не маєте відповідної освіти. Вас змусили лізти у воду, не розібравши броду. Ви вважаєте, що з першого дня вам усе вдасться? Звісно ні. То чому ж ви тоді розраховуєте, що ваші мама і тато все робитимуть правильно, коли так само, не підготувавшись, з головою поринуть у ваше виховання? На той час, коли вони зрозуміють, як поводитись із немовлям, ви вже вчитиметеся ходити. Щойно вони опанують премудрості нового етапу, ви підете до школи. Коли й там усе ніби налагодиться, ви перетворитеся на підлітка, і знову треба починати з початку.

Щобільше (хоча, поки ви дорослішаєте, ви, можливо, маєте про це дуже приблизне уявлення), їм іще доводиться працювати, виховувати ваших братів і сестер, приділяти увагу власним батькам,

⁴ Якщо ви живете в такій країні, як Ісландія, де немає залізничного сполучення, вам доведеться вигадати щось рівноцінне.

долати родинні кризи, розв'язувати фінансові проблеми й вирішувати всі інші справи. Узявши це до уваги, буде не дуже розсудливо покладати на них провину за кожну помилку, якої вони припустилися.

Батьки не мають випробувального терміну, аби з'ясувати, чи здатні вони обійняти свою посаду. Доглядати чужих дітей — зовсім інше. На той час, коли ви зрозумієте, наскільки добре вам удається виконувати свої обов'язки, ви вже не матимете змоги від них відмовитися. І хай виявиться, що вам це не до снаги, що, у біса, ви зробите? Безумовно, більшість батьків, попри все, досить гідно виконує свою роботу, та ніхто не може бути весь час бездоганим.

Важливо, щоб критерієм оцінювання дій батьків були їхні наміри. Якщо вони роблять усе можливе, щиро турбуються про ваші інтереси, люблять вас, ви не повинні вимагати від них більшого. Є люди, які отримують набагато менше. Як сказав один експерт із виховання дітей, «ваша робота як батьків — лише оберігати їхнє життя, доки вони не будуть здатні діставати допомогу». Врахувавши попереднє правило і подорослішавши, ви більше не мусите дотримуватися їхніх указівок.

Зауважу лише, що деколи ви *можете* звинуватити своїх батьків, якщо вам не пощастило та перепадає від них. Якщо ваші батьки застосували

до вас протиправні дії — фізичне, словесне, сексуальне чи психологічне насилля, виявили злочинну недбалість, тоді ви маєте право звинувачувати їх. Але навіть у такому разі, якщо ви здатні таки пробачити їм, пробачте. Не тому, що вони на це заслуговують, а тому, що на це заслуговуєте ви.

ПРАВИЛО 5

Дайте батькам спокій

«Проти вас увесь світ»

Насправді, наше життя сповнене білими та чорними смугами. Буває, що люди ставляться до нас погано або, коли пощастить, приділяють нам увагу. Нам усім трапляються чудові вчителі та друзі-негідники, ненадійні мами й тати, проблемні брати та сестри чи дорослі, які підтримують нас у дитинстві... усе це різнобарвне оточення впливає на нас. Звісно, врешті-решт хтось виявляється щасливішим за іншого, та всім доводиться переживати важкі миті. Але й приємні також.

Однак, щойно ви почнете жити окремо від батьків, ваше життя залежатиме від вас — ким би ви не були. Ви не можете постійно звинувачувати людей у всьому, що у вашому житті складається не так, як вам би хотілося. Ні батьки, ні школа, ні хтось інший не винні у ваших негараздах.

Можливо, у минулому, у ранньому дитинстві, так і було, проте не зараз.

Це не відсутність співчуття. Це не байдужість із мого боку. Я просто називаю речі своїми іменами. Ніхто, крім вас, не в змозі покращити ваше майбутнє. Немає сенсу звинувачувати інших людей у тому, що вони зіпсували вам дитинство, а потім приймати від них естафету та псувати собі доросле життя. Коли ви не здатні достойно прожити своє життя, чому ви вважаєте, що інші повинні були впоратися з цим?

Іноді простіше звинувачувати когось. І можливо, ви навіть заслуговуєте на цей легкий шлях після того, через що вам довелося пройти. Та значно більше ви заслуговуєте віднині на гідне життя. Однак воно не настане, доки ви перекладатимете відповідальність за своє теперішнє щастя на плечі свого минулого. Вам треба перехопити контроль за своїм життям від тих, хто погано розпорядився вашим дитинством, і показати їм, як це *слід* робити.

Беззаперечно, у такому разі вже ви відповідатимете за неправильні рішення, помилкові судження, непорядні вчинки. Але якщо ви чесно гратимете за правилами, це траплятиметься рідко. А якщо трапиться, то ви сміливо визнаєте це — так само, як мали зробити всі ті, хто визначав вашу долю в дитинстві. Можливо, хтось із них так

і вчинив. Ви не будете нікого звинувачувати, оскільки тепер тільки ви відповідаєте за все у своєму житті — як за добре, так і за погане.

Справа не тільки в чесності та справедливості, а й у тому, що працює на вашу користь. Ви коли-небудь помічали, що робить щасливішими тих, хто не боїться відповідальності за власне життя? Вони не почуваються безпорадними жертвами обставин. Звісно, усе контролювати неможливо, і час від часу щось відбувається всупереч нашим намірам і бажанням. Проте, якщо нам вдасться контролювати ситуацію, ми зможемо вжити необхідних заходів і все залагодити чи принаймні у свій спосіб побороти негативні наслідки.

Коли ви звинувачуєте інших людей, обставини, то перетворюєтеся на потерпілого, а могли б бути переможцем. У світі повно прикладів, що підтверджують таку думку: якщо ви замислитеся, то знайдете безліч людей, яким у житті було несолодко, проте вони відмовилися від ролі жертви. Це такі легендарні особистості, як Нельсон Мандела і навіть, можливо, дехто з ваших друзів. Чому б вам до них не приєднатися?

ПРАВИЛО 6

Ви самі відповідаєте за власне життя

«Кожен має право на повагу»

Мої діти полюбляють дратувати одне одного — принаймні коли вони засмучені, не в гуморі чи просто втомлені. Це типово для братів і сестер. Багато років тому ми вчинили безглуздо, започаткувавши в родині правило, згідно з яким наклали табу на таку поведінку. Якщо вони усвідомлювали, що їхні дії були неприємними для брата чи сестри, то мали припинити їх. Вам таке рішення може здатися розсудливим — я теж тоді був такої думки, — та діти, як відомо, мають звичку перекручувати правила.

Незабаром я почув між ними розмови, у яких лунали такі зауваження: «Припини свистіти, мені це неприємно. Ти не маєш права мене дратувати» чи «Мене нервує, коли ти кидаєш ніж, не вимивши його від масла. Якщо ти розумієш, що це мене дратує, не роби цього». Так, вони прийняли наше правило і все, так би мовити, «причесали» під нього, а потім нумо використовувати його не обмірковуючи ⁵. Тоді ми опинилися перед необхідністю запровадити ще одне правило, щоб обмежити попереднє: треба бути терпеливими.

⁵ Даремно я намагався переконати їх, що все це дратує мене, тому вони зобов'язані це припинити.

Звісно, неможливо припинити суперечки між братами і сестрами, і краще навіть не намагатися. Для їхньої ж користі. Та діти люблять, коли чітко визначено, що є добре, а що погано, а тут не все так однозначно. Річ у тім, що всі ми справді маємо право на шанобливе ставлення, та водночас мусимо поступатися ним, коли інші люди виявляють до нас терпеливість. Інакше все життя перетворюється на безперервні сварки із сусідами, колегами, чиновниками, друзями, членами родини.

Так, я згоден, що ваш сусід мав поговорити з вами, перш ніж обрізати ваше дерево з боку своєї ділянки. Та чи воно і справді так важливо? Наприклад, ваші товариші по кімнаті завжди забувають купити кави, коли та закінчується. Не варто так перейматись — адже перший просто чудовий приятель, а другий завжди дбає про чистоту і порядок навколо. Ви не можете вимагати всього. Для вас так образливо самим купити каву?

Спробуйте поставити себе на чиєсь місце. Вони справді роблять ті дратівливі дрібниці через неповагу до вас (у такому разі ви маєте цілковите право протидіяти цьому — сподіваюся, дипломатичним шляхом) чи, може, мають іншу вдачу? Чи просто у вас із ними різні пріоритети та захоплення? Можливо, вони бездумні чи неухважні, та це не має нічого спільного з навмисною зневагою.

А поки ви ще дивитеся на ситуацію чужими очима, поміркуйте над тим, яке враження справляєте на людей ви. Раптом і вам притаманні, хай і дрібні, але дратівливі звички? Чи можете ви також когось нервувати? Не тому, що ви не поважаєте людину, просто ви сприймаєте світ інакше. Це властиво всім нам. Отже, нам, мабуть, слід бути трохи толерантнішими до інших і пробачати їм. Звісно, коли не йдеться про нашого брата чи сестру. Тоді, вочевидь, кожен сам за себе.

ПРАВИЛО 7

Що толерантніші ви до людей, то більше вони шанують вас

«Можна вибирати друзів, але не родину»

З цим точно не посперечаєшся, еге ж? На жаль, це один із тих висловів, кинutih мимохідь, що справді здатні знівечити життя та незаслужено позбавити вас усіх сподівань. Звичайно, ви не можете обирати собі родину в буквальному сенсі. Проте здебільшого *можете* вирішувати, чи стануть вони вам друзями. Навіть коли для цього треба буде докласти певних зусиль, вони варті того. Будь-який психолог скаже вам, що брати та сестри зростають в атмосфері взаємного суперництва. Зокрема, вони змагаються за увагу своїх батьків. Вони роблять усе можливе, аби вирізнитися серед

інших і привернути особливу увагу. Це закладений природою еволюційний потяг, якому ми підкоряємося на підсвідомому рівні, а надто в дитинстві.

У деяких родинах це може призвести до ворожнечі між братами й сестрами. У якомусь сенсі це несправедливо, бо причина того, що відбувається, криється в їхньому надто малому віці — вони не знають кращих моделей поведінки та керуються своїми основними інстинктами. Деяким батькам удається домогтися в цій ситуації певної справедливості, інші виявляються нездатними регулювати таку конкуренцію, а іноді, схоже, навіть заохочують суперництво.

Залишивши рідну домівку, ми повинні залишити в минулому всі дитячі війни за першість. Повірте: я знаю, зробити це набагато важче, ніж здається, і не завжди наші старання успішні. Але здаватися не треба, над цим варто працювати далі.

«Чому?» — запитаєте ви. Тому що наші брати й сестри залишаються з нами довше за будь-кого. Коли не стане наших батьків, вони будуть поряд. Вони знають нас справжніх — наші таємниці, яких ми соромимося та які приховуємо від решти світу, знають, про що ми воліли б забути. Тож, коли нам знадобиться дружня підтримка, вони не забаряться, і не буде жодної людини, з якою ми матимемо міцніший зв'язок.

Я знаю двох братів, які постійно билися в дитинстві — така вже хлопчача натура. Звісно, вони також гралися один із одним. Але, на жаль, так сталося, що хлопці продовжили свої сварки в дорослому житті, а ближче до тридцяти років майже взагалі припинили спілкуватися. Потім несподівано помер їхній батько. Коли родина зібралася разом, вони якось відчували найміцнішу підтримку саме один від одного. З того часу ці чоловіки — найліпші друзі. Вони зрозуміли, що саме в минулих стосунках стало причиною розбрату, відмовилися від того, що їх роз'єднувало, та відродили дружбу, яка була між ними в далекому дитинстві.

Ви маєте визначити, які дитячі моделі поведінки гальмують ваші взаємини, а потім працювати, аби змінити їх. Молодший брат однієї моєї приятельки попросив свою сестру — дуже люб'язно — не ставитися до нього як до дитини. Вона взяла це до відома. Коли наступного разу хлопець приїхав до неї в гості, їй не раз довелося прикусити язика. І ось що цікаво: коли вона припинила з кожного приводу повчати його, він став звертатися до неї то за однією, то за іншою порадою, причому щодо таких питань, у яких більшість людей дає собі раду самотійно. Тож тепер уже вона вирішила поговорити з ним і пояснила: якщо він не хоче чути повчань, йому

доведеться змінити свою дитячу поведінку на дорослу. Він усе зрозумів. Зараз, за її словами, їхні стосунки стали набагато кращими та набули рівноправного характеру.

Тому, коли ваша сестра й досі намагається перехоплювати ваших друзів, а брат іще бачить у вас конкурента (навіть якщо тепер це стосується грошей і посад, а не спортивних успіхів і шкільних оцінок), ви маєте зламати цю схему. І не думайте, що ваші брат і сестра в усьому винні. Ні, тут винних немає. Так улаштовані всі родини. Проте, дорослішаючи, ми повинні працювати над собою та розвиватися. Бо наступного разу, коли нам справді знадобиться друг, який зрозуміє нас, раптом виявиться, що ми позбавили себе найнадійнішої у світі підтримки.

ПРАВИЛО 8

Ваші брати та сестри мають стати вашими найкращими друзями на все життя

«Учитель знає більше від вас»

Коли в 16 років я пішов зі школи, директор сказав мені, що я нічого не досягну. Так, я не врятував світ, не став прем'єр-міністром, але, на мій погляд, у мене все чудово.

Проблема більшості вчителів у тому, що вони не знають майже нічого, що не стосується їхнього

предмета й методики викладання. Найчастіше їхні дружини (чоловіки) теж працюють у сфері освіти. Вони все життя перебувають у стінах навчальних закладів. Їхній світ обмежений.

Вони виконують неоціненну роботу, піклуються про вас. Справжні вчителі можуть позитивно впливати на сотні дітей і надихати їх на досягнення впродовж усього життя. Я нічого не маю проти них — як учителів. Але дуже мало відомих мені вчителів має бодай якесь уявлення про, скажімо, роботу пілота чи працівника міжнародного благодійного фонду розвитку чи про те, як започаткувати власний бізнес^б. А навіщо? Справжні вчителі охоче визнають це.

Тож здебільшого вони стоять на твердому ґрунті, готуючи нас до екзаменів і сподіваючись вплинути на нас своєю захопленістю предметом. Та щодо іншого не сприймайте їхні слова близько до серця. Я знаю дітей, яких постійно сварили, приміром, через поганий почерк і жодного разу не підбадьорили їх, зауваживши, що в більшості професій уміння гарно писати взагалі не знадобиться. Вони однаково користуватимуться комп'ютером. Нам усім хотілося б мати чудовий

^б До речі, це так само стосується більшості викладачів підприємницької діяльності, які мені зустрічалися в житті.

почерк, та якщо ми пишемо погано, ця вада і близько не має такого значення, яке надають їй учителі.

Деякі педагоги невпинно твердять про необхідність дотримання чіткої дисципліни та порядку. Більшість із нас не має з цим жодних проблем. Та в когось вони є. Коли ви вчитель, то справді повинні підкорятися певним правилам, оскільки робота в установі на цьому переважно й ґрунтується. Та саме це і є причиною зашореності педагогів. Річ у тім, що коли ви прагнете стати вченим-дослідником, графічним дизайнером або позаштатним журналістом, то стикатиметесь із безліччю ситуацій, коли ваше несприйняття встановлених норм і рішуче відстоювання власних позицій уважатимуть бажаним і навіть необхідним.

Отже, пам'ятайте: вчителі не в усьому компетентні. Вони знають багато про свій предмет, методику його викладання, роботу в навчальній установі, про дітей. Але водночас у знаннях про світ вони мають великі прогалини. Тому, якщо в школі вам постійно говорили, що у вас нікчемні презентації чи неправильний хід думок, не впадайте у відчай. Оберіть професію, у якій на ці речі звертають меншу увагу, де більше цінують те, що ви добре вмієте робити. На кожного десь чекає така робота, який би набір талантів і поглядів він не мав. Довіртеся собі. Неважливо, що ви робите зараз —